

„Pravnikove“ diskusije o ustavnem načrtu.

Malo prej, kakor je pričel pretresovati ustavni odbor konstituante vladni načrt ustave, pričelo je društvo »Pravnik« z diskusijami o tem načrtu. Slovenski pravniki so se pri tem zavedali, da ne pripada pravniškemu stanu samo juristična formulacija zahtev, ki jih stavijo razne skupine človeške družbe, marveč da tvorijo oni sami tudi del in sicer važen del družbe in da imajo radi tega pravico, govoriti pri tem, kako naj se uredi pravni odnošaji v naši državi. Diskusije radi tega niso imele zgolj namena, seznaniti »Pravnikove« člane z določbami ustavnega načrta, ki javnosti ni bil znan, marveč je bila njih naloga, pripraviti gradivo vsaj za nekatere konkretne predloge k vladnemu načrtu. To je bilo s slovenske strani potrebno tem bolj, ker kaže vse, kakor da bi se naša javnost za novo ustavo ne zanimala tako, kakor zasluži to temeljno vprašanje, in se tudi naše novine ž njo, izvzemši čisto političnih delov, niso preveč pečale in je bilo njih poročanje o delovanju ustavnega odbora precej pomankljivo in dostikrat nezanesljivo.

Vse dosedanje diskusije v društvu so uspele jako lepo. Referati, obravnavajoči najvažnejše predmete javnega prava, so bili temeljiti, debata o njih stvarna. Sprejeti predlogi so bili podani kompetentnim činiteljem v upoštevanje. Koliko je to uspelo, se danes, ko zakon ustave še ne leži gotov pred nami, ne da še presoditi.

I. Vrsto diskusij je otvoril vseučiliški prof. dr. Kušej o temi »Versko vprašanje v ustavi«. (13. jan. 1921.) Njegova izvajanja so pripravljali članki, priobčeni neposredno pred predavanjem v »Slov. Narodu«. Dr. Kušej je, izhajajoč od dejstva, da so vsprejele vse politične stranke v svoje programe načelo verske svobode, izvajal, da je verski problem v ustavi s tem že rešen in da ga treba sedaj samo še dosledno izvesti. Če se to načelo dosledno ne izvede, potem smo tam kakor v Avstriji, v kateri je verska svoboda bila zajamčena ustavno, a so imeli dr-

žavljeni kljub temu prisilen krst in prisilen verski pouk in je veljalo kljub temu zakonsko pravo, temelječe popolnoma na verskih predpisih. Ustava naj torej določi: 1. Svobodo vere in vesti. 2. Priznana veroizpovedanja vrše svoje verozakone javno in nemoteno. 3. Pravice in dolžnosti državljanov so od verske pripadnosti neodvisne. 4. Verske priznane družbe se upravljajo v mejah obstoječih zakonov samostojno, lastninske pravice na stvareh, namenjenih bogoslužju, se jim zajamčijo. 5. Veronauk se uči na vseh šolah razen na nekonfesionalnih. 6. Določi se fakultativni civilni zakon. — Soporočevalec, vodja poverjenišтва za uk in bogočastje dv. sv. dr. S k a b e r n e je razmotraval stvar s praktičnega stališča, navajajoč zlasti težkoče, ki jih ima upravni jurist, ker obravnavajo to polje različni še veljavni avstrijski zakoni, ki si med seboj nasprotujejo. Bistvo njegovih izvajanj pa je bilo, da verskega vprašanja ni moči ločiti od šolskega. Postavil se je na stališče, ko je navedel celo vrsto praktičnih slučajev iz našega šolstva, o verskem poduku, o verskih vajah, da je morda nujnejše izdelati najprvo šolski program, kateremu naj sledi potem rešitev verskega vprašanja. — V debati je omenjal vseuč. profesor dr. D o l e n c, da brez prehodnih zakonov pač ne pojde, svétnik stola sedmorice M i l č i n s k i pa, da dvomi, če izvede ustava načelo svobode vere in vesti tako dosledno, da bo marveč ostalo to načelo v mnogem tudi naprej le cilj, ki ga dosežejo šele prihodnje generacije.

II. Na drugem in tretjem diskusijskem sestanku (3. in 9. februarja), za katerega je vladalo največje zanimanje, je obravnaval dvorni svetnik dr. J. B a b n i k vprašanje »Ustava in pravosodstvo«. Kritično je presojal vse ustavne načrte s posebnim ozirom na ureditev pravosodstva v novonastalih državah in pri tem kazal na hibe, ki jih ima predloženi ustavni načrt. Pomanjkljivost ustavnega načrta se kaže že v tem, da ščiti samo pisemsko tajnost. Enako zaščiteno kakor ta morajo uživati tudi brzojavna sporočila in telefonski razgovori. Dalje zahteva popolna neodvisnost pri izvrševanju poslanskega mandata izrecno uzakonitev, da smejo poslanci odklanjati pričevanje v zadevah svojega poslanskega delovanja tudi še potem, ko jim je mandat potekel in da se jih ne sme niti s silo dovesti k pričevanju. Kar se tiče pa sodstva samega, pogrešamo v načrtu kar-

dinhalno načelo vsake moderne ustave, da mora biti sodstvo ločeno od uprave na vseh stopnjah. Glede postopanja pred sodišči pa naj ustava izrecno zajamči, da bodi razprava pred civilnimi in kazenskimi sodišči ustna, neposredna in javna, da je kazenske sodbe razglašati vedno javno, da velja v kazenskih stvareh akuzatorno načelo, da se izreče za poroto, dalje da ima sodnik pravico pri razsojanju preizkušati veljavnost naredb vsake vrste, o zakonih sme pa le preizkušati, ali so bili pravilno razglašeni. Podsodnost rednih sodišč naj se razširi tudi na navadne — ne specifično vojaške — delikte vojakov in častnikov. Prav tako imej vsak državljan pravico, da se obrne po izčrpanih upravnopravnih lekkih na redno sodišče, če je razsodilo o zasebno pravnih zahtevkih upravno oblastvo. Policijsko, dohodarstveno in carinsko kazensko pravo in postopanje naj uredi poseben zakon. Kar se tiče sodnikov samih, je opomnil poročevalec, da določbe o njih imenovanju ne spadajo v ustavo. Če pa vendar ostanejo v njej, naj ustava določi, da je minister vezan na tozadevne predloge kolegijev sodnikov. Zlasti ni umestna volitev višjih in najvišjih sodnikov, kakor predlaga ta načrt. Odločno je zavrnilo določilo, da se sme sodnik premestiti, če je obenem povišan, ker bi bila s tem sodniška neodvisnost ogrožena (promoveatur, ut amoveatur). Glede vpokojitve sodnikov bi bilo določiti, da se vpokoji sodnik z zadnjim dnem meseca, v katerem izpolni 65. leto svoje starosti. Rešitev glede jamčevanja vseh javnih uslužbencev za povzročeno škodo je prepustiti posebnemu zakonu. Kar se tiče sindikatne odgovornosti sodnikov samih, naj se črta določba, da je treba za sindikatne tožbe privoljenja apelacijskega in kasacijskega sodišča, ker pomenja to za sodnika privilegium odiosum. Končno se je zavzel poročevalec za to, da se obdrži notarijat, ki je gotovo potrebna institucija. — V debati (predsednik višj. dež. sodišča Kavčnik, vseuč. prof. dr. Skumovič, sod. svetnik Keršič, dvorni svetnik dr. Skaberne, višji nadzornik dr. Polec, dvorni svetnik dr. Škerlj, sodni svetnik Lajovic) so se utemeljevale še obširneje navedene točke, zlasti glede sodniškega vprašanja, razširjenja podsodnosti rednih sodišč na vojaške osebe in gelde sindikatne odgovornosti sodnikov. Razpravljalo se je pa tudi obširno o upravnih sodiščih, katerih ustanovitev ustava predvideva. Gle-

de teh je bilo sprejeto načelo, naj določi ustava, da se ne bo odlašalo z njih ustanovitvijo in da morajo začeti delovati najkasneje po preteku enega leta izza dne, ko je bil razglašen zakon o organizaciji samoupravnih oblastev. Spore o pristojnosti med upravnimi in vojnimi oblastvi in upravnimi sodišči na eni in rednimi sodišči na drugi strani naj rešuje posebno sodišče, ki je sestavljeno iz članov državnega sveta in kasacijskega sodišča.

III. Dočim se je dotikalo drugo predavanje le ene vrste državnih uslužbencev, namreč samo sodnikov, pečal se je vladni svetnik dr. I. Rutar na četrtem diskusijskem sestanku (14. februarja) z vprašanjem, kako naj reši ustava razmerje med državo in državnimi uslužbenci v obč. Načrt se izraža v tem pogledu kaj skromno. Smernice njegovega predavanja »Ustava in državna služba« (natisnjeno v »Slov. Narodu« 12. marca) so bile naslednje: Država kot taka je abstrakten subjekt, ki se sama po sebi ne more udejestvovati, ne izvrševati svoje državne oblasti in ne izražati svoje volje, marveč potrebuje v to svrhu posebnih organov, izvrševalcev teh opravil. Kakor sodijo v ustavo temeljna načela o državnem ustroju in organizmu, tako spadajo vanjo tudi temeljna načela o razmerju države napram njenim organom, ki so bistven del državnega organizma. Zato spada v ustavo predvsem določilo, kdo more in sme biti državni uslužbenec, dalje pa temeljne točke glede državnega službenega razmerja. Za svoje organe more namestiti država le zanesljive državljane, kajti le od teh sme pričakovati, da bodo vršili poverjene jim posle le z ozirom na državne interese. Čl. 83 načrta, da se more sprejeti v državno službo le oni, ki je zadostil vojaški dolžnosti, naj se črta. Ker pa država zahteva, da vrši njen organ posle povsem objektivno in nepristransko, dati mu mora zato tudi primerno nagrado, zasigurati mu mora življenski obstoj in sicer ne le za dobo službovanja, ampak tudi za starost in mu preskrbeti morebitno družino. Pri določanju te plače pa mora država vpoštevati, da si mora pridobiti vsak uslužbenec še pred vstopom v državno službo potrebno kvalifikacijo na lastne stroške in da mora biti plača temu primerna, kajti sicer bo dobila v svojo službo samo slabši material. Kar se tiče odgovornosti državnega uslužbenca za njegove uradne

čine je ločiti dvojno: prvič opravila, pri katerih nastopa država kot zasebnopravna oseba, drugič kjer nastopa kot državna oblast. Pri prvoimenovanih opravilih je odgovoren državni uslužbenec le državi, ako je varoval pri tem državne koristi slabo, nikdar pa ne pogodbenim strankam. Glede drugih opravil pa je treba ločiti sodnika od upravnega uradnika. Statuirati sindikatno odgovornost upravnega uradnika bi dovedlo do nemogočih posledic. Le-ta ni neodvisen kakor sodnik, marveč je odgovoren za svoje delo ministrom, katerih naredbe naj izvršuje. Čim bi se statuirala odgovornost upravnega uradnika, se bi morala statuirati tudi njegova neodvisnost in samostojnost kakor za sodnika, sicer bi sindikatno odgovarjal za naredbe ministrove. Neodvisnost in samostojnost upravnega uradnika bi pomenila, da državne upravne oblasti ne bi izvrševal več kralj po svojih odgovornih ministrih, marveč neodvisni in samostojni uradniki. Določiti bi bilo torej v ustavi napram strankam primerno odgovornost države kot take, za uradništvo pa statuirati le sekundarno odgovornost napram državi. -- Ta izvajanja so bila sprejeta z obćim pritrjevanjem.

IV. Po daljšem odmoru je predaval na petem sestanku (14. marca) vseučil. prof. dr. L a p a j n e o jezikovnem vprašanju, torej o predmetu, važnem osobito za Slovence z ozirom na njih stališče v novi narodni državi in na njih prejšni položaj v bivši Avstriji. Jedro njegovega predavanja je bilo: Razločevati nam je med politično in administrativno stranjo jezikovnega vprašanja. Politično rešujejo politični faktorji, navadno še pred postankom države. Za našo kraljevino jo je rešil že srbski meč v zvezi s hrvatsko in slovensko politično modrostjo na dan našega ujedinjenja. Tvorijo pa politične osnove našega jezikovnega prava: 1. suprematija srbohrvaščine in slovenščine nad vsemi ostalimi jeziki v državi, 2. pariteta srbohrvaščine in slovenščine in 3. pariteta obeh pisem latinice in cirilice. Te osnove so našle izraza v 3. členu načrta, ki je bil sprejet z veliko večino, da je službeni jezik kraljevine srbsko-hrvaško-slovenski. Vse to pa je le *lex imperfecta* v dvojnem pogledu: po vsebini, ker ne pove, v čem bo obstojala superiornost našega jezika oziroma enakopravnost narečij, in po sankciji, ker ne določa posledic za ravnanje proti pravni normi. Zato je treba

izgraditi še administrativno stran jezikovnega vprašanja, naloga, ki pripada brezdvomno juristom. V državi govori naš jezik do 90% prebivalcev, zato je takorekoč država enojezična, ostali ga pa vsaj razumejo. Radi tega se lahko z mirno vestjo določi v ustavi, da se z nerazumevanjem srbohrvaščine ali slovenščine, cirilice ali latinice ne more v državi nihče izgovarjati. S tem bi bili jezikovni spori zatrti v kali, vsaka tujejezična samoupravna edinica bi bila dolžna, razumeti državni jezik in sprejemati in reševati v enem njegovih narečij ali pisem pisane vloge. Na ravno tak način bi bilo poenostavljeno občevanje zlasti med trgovci. Predlagana formula ne uvaja nobene novote, ker se uporablja dejanski v medpokrajinskem uradnem in neuradnem občevanju že dve leti. Za opustitev slovenščine sedaj še ne moremo biti radi Primorcev in Korošcev, s katerimi nas veže enaka govorica kot najmočnejša vez. — V debati se je povdarjalo, da nasprotuje predlagana formula kazenskopravnemu pojmu o zmoti in da je kriminalist ne more sprejeti brez omejitve, dalje se je razpravljalo o določi čl. 3 z ozirom na primorske Slovence. (Predavanje samo je izšlo v 5/6 številki »Njive«.)

V. Na šestem sestanku (23. marca) je poročal vseuč. prof. dr. D o l e n c o »določilih glede tiska po sklepu ustavnega odbora.« Oklepajoč se tesno besedila sprejetega načrta, ki si ga je pribavil osebno v biroju ustavotvorne skupščine, je razpravljajal o novih določilih in kazal pri tem na nedostatke, katere bi trebalo še odpraviti. Pomanjkljivo je, če se določi samo, da je tisk svoboden, ker se iz pojma tiskovne svobode še ne da izvajati pojem svobodne tiskarske pravice in je pri nas za izdajanje novin potrebna tudi obrtnopravna koncesija. Ustanovi naj se določba, da ni potrebno za izdajanje novin nikako predhodno odobrenje oblastva. Kar se tiče cenzure za časa vojne ali splošne mobilizacije, je zahtevati, da se poveri to zakonodajalcu, ne pa vladi; enako določilo ima češkoslovaška ustava. Precizneje bi bilo izraziti, da je zabranjeno le daljnjo razširjanje in prodajanje novin. Ustava bi morala točno določiti vzroke in obseg zabrane, razlog zabrane radi žaljenja javne morale je tako ohlapen, da se da izrabljati v vsake svrhe. Določila, merodajna za neposredno pozivanje k silovitemu od-

poru, naj veljajo tudi za posredno pozivanje, ker gre za kazniva dejanja, pri katerih način storitve ni merodajen. Za presojo deliktov, učinjenih s tiskom, naj se določijo porotna sodišča, razen za tiskovne žalitve časti, katere naj se odkažejo posebnim senatom. Nato je govoril še o poštnem debitu ter inozemskih periodičnih tiskovinah in končal z opazko, da se uprav naš tisk za tiskovno vprašanje veliko premalo zanima. — Predavanje izide v tisku, in na to se bode vršila debata.

Jezikovno pravo v ustavi.

Dr. Josip Wilfan.

Na diskusijskem sestanku društva Pravniki¹⁾ sem svoje stališče mogel označiti samo deloma, fragmentarno. Tudi tukaj se hočem omejiti na najbolj potrebno, vendar pa spraviti svoje izvajanje v določen red.

Spadam k Slovencem, ki jih ni zajelo zedinjenje. Zato presojam vprašanje pred vsem iz vidika njihovih narodnih koristi. Priznavam, da imajo prednost koristi narodne celokupnosti in njene nacionalne države. Vendar menim, da je narodni obstanek slovenskega dela izven državnih mej življenjskega pomena ne samo zanj, nego tudi za celo slovensko pleme in s tem tudi za celi narod in njegovo državo sploh.

Če je naš narod že dosegel v največjem delu svoje državno zedinjenje, je njegovo narodno in državno ujedinjenje (unifikacija) šele v teku. S tem ujedinjenjem, ki je v državnem oziru vsaj v glavnih točkah že doseženo, a do nje tudi v narodnem oziru ni daleč, je treba v bodoče računati kakor s historično gotovostjo. V že doseženem in predvsem v bistveni enotnosti vseh delov našega naroda se podani pogoji za končno popolno narodno in državno edinstvo. V posesti teh jamstev za končni uspeh lahko mirno preudarimo pota in sredstva do končnega cilja.

¹⁾ Prim. izvestje o diskusijskih sestankih Pravnikovih spredaj.